

Методика мови

АКТУАЛЬНІ ОПЦІЇ ТЕОРІЇ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Неллі БОНДАРЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України

УДК 373.5:821.161.2+37.04:371.321.3

У статті обґрунтовано актуальність проблеми сучасного трактування методів навчання української мови, їх оптимального вибору й доцільного застосування. Подано визначення, розкрито сутність і природу понять метод і прийом; відстежено взаємозв'язки і взаємопереходи між ними; висвітлено основні функції методів навчання мови; з'ясовано взаємозалежність від цілей, змісту освіти, рівня навчальних можливостей учнів та інших чинників; розкрито специфіку. Визначено чинники, які удоцільнюють вибір методів і прийомів, та умови їх ефективного застосування, зокрема за дистанційного навчання.

Ключові слова: заклади загальної середньої освіти; українська мова; метод навчання, прийом навчання.

Постановка проблеми. Будь-яка людська діяльність здійснюється відповідним чином. Чим значущіша й складніша ця діяльність, тим складніші й різноманітніші способи її здійснення. Якщо в способі роботи проглядається змодельована взаємодія певних духовних і матеріальних чинників, окремих закономірностей, принципів і перевіреного досвіду, тоді йдеться про метод, або методи роботи.

Метод (грец. — шлях дослідження / пізнання) — спосіб пізнання явищ природи й суспільства; організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями досліджуваного об'єкта.

Суспільна природа методів проявляється в тому, що вони живляться способами пізнання з трьох джерел — акумулюють способи теоретико-експериментального наукового пізнання; щоденного емпіричного пізнання людством об'єктивної реальності; спілкування в процесі обміну інформацією, обговорення її сутності й шляхів використання для розв'язання життєвих проблем.

Завдяки застосуванню доцільних методів робота стає кваліфікованішою й продуктивнішою, а нерідко й легшою. Тому знаходження, планування, застосування й вдосконалення методів — неодмінна умова успішного здійснення і покращення будь-якої фахової та суспільної діяльності.

Навчання — досить складна й планова суспільна діяльність, у якій застосовують настільки різноманітні способи роботи, що майже неможливо опрацювати ту саму навчальну одиницю в різних видах у той самий спосіб.

Якісних підходів до навчання, застосовуваних та ймовірних, необмежена кількість. Вони можуть значно різнитися й бути дуже схожими, але практично невідновлювані. За природою вони екстраординарні й передбачають унікальність педагога і творче застосування. Але й попри постійну зміну і пристосування способу роботи до різних умов, у вчительських установках та їх реалізації завжди спостерігаються деякі типові змінні чинники. Вони істотно впливають на мовленнєву діяльність учнів і процеси свідомості як особливої форми психічної діяльності, орієнтованої на відображення й перетворення дійсності, а також на способи спілкування й динаміку перебігу уроків. Ці провідні чинники навчальної діяльності, які моделюють (змінюють) поведінку всіх учасників освітнього процесу, кваліфікують як *методи навчання*.

Методи навчання виступають одним із найважливіших елементів загальної структури освітнього процесу. Доцільно відібрані й грамотно застосовані методи мотивують, мобілізують сутнісні сили й резерви дитини, стимулюють інтерес до предмета і змісту навчання, активують суб'єктну навчально-пізнавальну й перетворювальну діяльність учня.

З огляду на взаємопов'язаність і взаємодію методів педагог-предметник має бути обізнаний із їх сутністю, природою, структурою, функціями, специфікою, поєднуваністю, умовами вибору й застосування. Це зумовлено тим, що ефективність опанування змісту визначається насамперед якістю методів і прийомів, а також доцільністю їх вибору, комбінування й застосування.

Попри те що науковий фонд налічує десятки методів, проблема їх оптимального вибору, поєднання й доцільного застосування залишається однією з актуальних у дидактиці. Це зумовлено такими чинниками як недостатня обізнаність у теорії методів; неусвідомлення взаємозв'язку, взаємодії і взаємопроникнення методів; некритичне ставлення педагогів-практиків і невиправдане їх захоплення неперевіреними педагогічними й методичними новаціями; надмірне захоплення тим чи тим методом, застосування його без належного

врахування характеру виучуваного матеріалу, дидактичної мети уроку, ступеня підготовленості учнів; невиправдане намагання застосувати на уроці якомога більше методів навчання; довільна калейдоскопічна їх заміна, гонитва за сумнівними з погляду результатів модними формами й методами роботи, нібито придатними на всі випадки життя тощо.

Тому педагог-предметник має скласти цілісне уявлення про сутність, природу, функції, структуру й особливості основних методів навчання, закономірності функціонування і шляхи вдосконалення, досвід використання методів, критерії їх ефективності, потенційні можливості для успішної компетентнізації навчання.

Мета статті — актуалізувати ключові питання теорії методів навчання української мови з метою усвідомленого аналізу, добору, доцільного комбінування й ефективного застосування їх учителями-словесниками для досягнення оптимальних освітніх результатів.

Аналіз досліджень і публікацій. Методи навчання були предметом дослідницького інтересу таких науковців як А. Алексюк, О. Біляев, В. Бондар, Н. Бондаренко, С. Гончаренко, О. Горошкіна, Є. Дмитровський, С. Косянчук, О. Кучерук, І. Малафійк, Ю. Мальований, В. Мельничайко, С. Омельчук, В. Онищук, М. Пентилюк, О. Пометун, Л. Рожило, М. Стельмахович та інших [2; 4; 9; 12; 16; 17].

У практиці й методичній літературі поняття методу дещо узагальнене й розпливчате; нерідко воно охоплює і окремі форми навчальної роботи. З огляду на те що форми роботи передбачають власну методологічну оформленість, їх так само умовно, резервуючи іншу назву, вважають методами. Це методи екскурсії, інтерпретації, вправлення, систематизації, контролю, тестування, експериментальний метод тощо.

Складність розуміння суті методів навчання зумовлена неможливістю вмістити в одне універсальне визначення усі його істотні ознаки. Наблизитися до розкриття методів у всьому багатстві їх прояву уможливилося сукупність різних дефініцій. Так, акцентуючи роль педагога, методи визначають як способи керування пізнавальною діяльністю учнів. Пріоритетизуючи методологічну суть методів навчання, їх трактують як форму руху змісту навчання.

Дидакти визначають метод як систему послідовних дій учителя, які організують і обумовлюють пізнавальну й практичну діяльність учнів із засвоєння всіх елементів змісту навчання для досягнення освітніх цілей.

Неодмінною умовою розкриття суті методів навчання є врахування мети, засобу й результату в їх взаємодії, де найважливішим є аналіз пізнавальної діяльності учнів та керування нею з боку вчителя.

У дидактиці розрізняють *методи навчання* (викладання), пов'язані зі спільною діяльністю педагога й учнів, і *методи учіння*, що забезпечують перебіг навчальної діяльності здобувачів освіти.

Методи навчання визначаємо як упорядковану цілеспрямовану спільну пізнавальну і практично-перетворювальну діяльність педагога й учнів, останніх між собою і всіх разом із природним і суспільним середовищем, що становить систему прийомів / способів і спрямована на розв'язання освітніх завдань.

Метод учіння характеризують як спосіб пізнавальної діяльності учнів, зорієнтованих на творче засвоєння й застосування знань, формування умінь і на-

вичок, вироблення світоглядних переконань як в освітньому процесі, так і під час самостійної роботи.

Методи навчання органічно пов'язані з мисленнєвими процесами і зокрема такими розумовими операціями як індукція, дедукція, зіставлення, аналогія, аналіз, синтез, диференціація, інтеграція.

Важливою умовою піднесення ефективності навчання є виокремлення й аналіз *різних аспектів дослідження методів*.

Гносеологічний аспект методів навчання детермінує їх закономірностями наукового пізнання.

Логіко-змістовий аспект відображає зумовленість методів змістом освіти і зв'язок навчання з логічними законами мислення.

Психологічний аспект дає змогу з'ясувати і розкрити механізми пізнавальної діяльності й закономірності розвитку учнів з урахуванням взаємодії продуктивних, інтелектуальних, емоційних, мовних і сенсорних процесів.

Матеріально-джерельний аспект передбачає оптимальне увідповіднення методом використання різноманітних ефективних засобів навчання.

Виклад основного матеріалу. Будь-який метод в освітньому процесі розкриває власну сутність; реалізує певні функції (прямі й непрямі); має свою сферу застосування з урахуванням вікових особливостей учнів, прийоми навчальної взаємодії, навчальні, розвивальні, виховні результати й діагностичне значення.

Спектр дій методів навчання не обмежується основною — освітньою функцією, а охоплює ще й виховну і розвивальну. Це цілком узгоджується із закономірним принципом єдності навчання, виховання і розвитку. Крім освітньої, розвивальної та виховної *функцій методів* у наукових джерелах виокремлюють ще й мотиваційну, спонукальну, стимулювальну, дидактичну, комунікаційну, контрольну, діагностико-корегувальну, або корекційну тощо.

Пряма функція методів навчання полягає у транслюванні змісту предметів, управлінні пізнавальною діяльністю учнів, передаванні знань, організації їх засвоєння й застосування, у формуванні на цій основі предметної і ключових компетентностей, управлінні інтелектуальним і ціннісним розвитком учнів, у формуванні їх особистісних якостей, творчих здібностей, емоційної та вольової сфер.

Опосередковані функції методів навчання передбачають розвиток в учнів задатків і основ культури інтелектуальної та фізичної праці, опанування ними саморегуляції своєї діяльності й навчальної праці для успішного здійснення безперервної освіти / самоосвіти упродовж життя.

Методи підпорядковуються цілям і змісту навчання. Цей критерій є визначальним у теорії методів. Метод розглядають як багатовимірне явище, похідне від цілого — мети й завдань уроку, — змістового й організаційного (форми навчання і способів організації навчальної діяльності учнів), у якому взаємозворотно відбиваються об'єктивні закономірності, принципи, цілі, зміст і форми навчання. Той самий метод може бути застосований з різною навчальною метою / різними навчальними цілями. Так, бесіду використовують і для засвоєння нових знань, і для повторення, і для контролю.

Необхідно розрізняти *зовнішню і внутрішню сторони методів навчання*. А. Алексюк змоделював

структуру методів навчання, виокремивши їх внутрішню і зовнішню сторони. Осердя внутрішньої (змістової) сторони — цілеспрямованість навчання й учіння. *Внутрішня* сторона методів визначається стимулюванням і мотивацією учіння; видами й рівнями навчально-пізнавальної активності й самостійності здобувачів освіти; логікою розумової діяльності учнів; змістом навчання, його ціннісним наповненням тощо. *Зовнішню* (формальну) сторону складають різні способи прояву методів у навчальній діяльності педагога й учнів як їх особистісне мистецтво. Ці способи піддаються безпосередньому спостереженню (словесна форма подання навчальної інформації, усне відтворення знань учнями, зорова форма з використанням наочності; практичні роботи як форма обміну інформацією; професіоналізм і майстерність педагога, його тактовність, постановка голосу, манери, міра і способи допомоги учням, кількість завдань тощо), організація, самоорганізація, керування навчально-пізнавальною діяльністю учнів і контроль знань. Усе це утворює істотні й специфічні ознаки методів навчання [1, с. 38].

Методи навчання розмежовують на *загальні / загальнонавчальні й спеціальні*. Докладному цільовому аналізу перших у контексті інтелектуалізації освіти присвячено праці вітчизняних науковців [9].

Водночас характер методів навчання зумовлюється специфікою конкретного навчального предмета, його закономірностями і принципами вивчення, логічною структурою і співвідношенням теоретичних знань, з одного боку, і практичних умінь та навичок, — з іншого.

З огляду на це кожен навчальний предмет, крім загальнонавчальних методів / загальних методів навчання, які застосовують при вивченні всіх предметів, реалізує власні методи, зумовлені його специфікою. Так, під час опанування мови ефективним є традиційний метод спостереження.

Кожен метод має незалежну від класифікаційної належності структуру. Це методичні прийоми, практичні дії й мисленнєві операції.

Кожен *метод складається з прийомів* і реалізується через їх сукупність.

Прийоми навчання — це деталі, елементи, складники методу, конкретні способи, певні окремі разові розумові або практичні дії, окремі пізнавальні акти педагога й учнів, спрямовані на зіставлення, групування, заміну мовних явищ, поширення, перестановку мовних одиниць, моделювання структури словосполучення, речення тощо, які розкривають чи доповнюють спосіб засвоєння матеріалу, закладений у певному методі.

З огляду на взаємозв'язок методики, педагогіки, психології, мовознавства кожен методичний прийом оцінюють щодо його застосовності до вивчення конкретного мовного явища; відповідності принципам дидактики, психологічним особливостям і віковим можливостям конкретного учнівського контингенту; а також щодо об'єктивного вимірюваних результатів (знань і вмінь, яких досягають застосуванням даного прийому).

Метод збагачується й урізноманітнюється за рахунок тих чи тих прийомів. Різноманітність складників методу, імовірність різного їх комбінування уможливають реалізацію *принципу різноманітності методів і прийомів, їх багатоваріантність*.

Важливою ознакою прийомів є частковість і здатність включатися в різні методи. Той самий прийом може входити до складу різних методів. Так, пояснення виступає в ролі методу під час опрацювання нового матеріалу, і прийому — коли за планом дій, запропонованим учителем, учні працюють самостійно. Пояснювальному методу відповідають такі прийоми як розповідь учителя, робота з підручником. Пошуковий метод конкретизується такими прийомами як проблемний виклад матеріалу, евристична бесіда, постановка проблемних запитань, створення проблемних ситуацій тощо. Розповідь включає прийоми інформування, зіставлення, узагальнення, ілюстрування, демонстрування, контролю, самоконтролю тощо. Метод бесіди співвідносять із такими прийомами як виклад інформації, постановка запитань, надання відповідей, запам'ятовування, ілюстрування, демонстрування тощо.

Поняття метод і прийом різняться своїм призначенням. У той час як метод слугує забезпеченню широких пізнавальних дій і досягненню загальної мети, то прийом — конкретна разова дія або сукупність дій задля досягнення конкретної проміжної мети, що водночас входить до системи діяльності, спрямованої на реалізацію загальної мети.

Метод розглядають як спосіб роботи, що охоплює увесь її шлях, стратегічну категорію навчання, а прийом — як його тактичний вияв. Включаючи в себе ряд прийомів, метод не є їх механічною сумою. Сукупність прийомів утворює конкретну тактичну систему, яка забезпечує досягнення стратегічної мети навчання. За такого розуміння евристична бесіда може бути як методом, так і прийомом.

Як прийом, в реалізації методу може виступати інший — допоміжний — метод. Так, пояснюючи учням спосіб дії, педагог може використати як допоміжні прийоми елементи бесіди, дидактичної гри тощо.

Взаємозв'язок методів і прийомів динамічний та узалежнений від функцій. Тому в педагогічній літературі ті самі поняття, категорії або операції розуміють і як метод, і як прийом. Це зокрема стосується аналізу, зіставлення, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення тощо. Так, зіставлення дехто вважає методом, бо це — особливий вид цілісної навчальної діяльності, здійснюваний за допомогою різних мисленнєвих операцій і процесів. Інші переконані, що зіставлення, як недостатне джерело знань, — прийом роботи вчителя. З огляду на те що здобувачі освіти засвоюють знання в постійному зіставленні за використання інших методів і прийомів — демонстрування, наочності, розв'язування пізнавальних задач, зіставлення логічно віднести до методів навчання. У разі використання зіставлення як допоміжного інструмента під час бесіди, розповіді, практичних дій його правомірно віднести до елемента застосування методу, тобто до прийомів. Зіставлення застосовують як прийом керування вчителем пізнавальною діяльністю учнів, спрямований на встановлення у певній послідовності відношень подібності, тотожності, відмінності.

Як цілісна система прийомів і способів організації навчального пізнання, метод має свою компонентну структуру. Водночас існує ідеальне уявлення про метод навчання як узагальнену теоретичну модель, чії характеристики слід враховувати у творчому застосуванні конкретного методу.

Це зокрема педагогічна й психологічна доцільність, функціональна визначеність методу — так, розповідь застосовують, щоб сформувані в свідомості учнів послідовний ланцюжок наукових уявлень; пояснення — для відпрацювання логічних понять; проблемну ситуацію — для розвитку мислення; спрямованість на організацію діяльності педагога й учнів — це спілкування, практична взаємодія, слухання, відтворення, обговорення, застосування знань; відповідність віковим особливостям учнів, їх мислення, пам'яті, емоційному розвитку, життєвому досвіду; увідповіднення культурному рівню, індивідуальним можливостям, професійній підготовленості й педагогічній майстерності вчителя; співвіднесеність із характером змісту виучуваного матеріалу; синергізація з етапом навчального пізнання; співвіднесеність із формою навчання; усвоєння педагогічній ситуації — так, недостатня підготовленість потребує розповіді або пояснення, а надлишкова інформація — бесіди; взаємопов'язаність, взаємодія і взаємопроникність методів — елементи розповіді, ілюстрації й бесіди в лекції; ефективність досягнення якісних освітніх результатів у процесі навчання й творчого застосування знань, умінь, навичок.

Методи навчання — категорія історична. Прогрес науки супроводжується розвитком і диференціацією методів. Вони трансформуються, удосконалюються й розвиваються синхронно з цивілізаційним прогресом суспільства, заточеного на творчий характер праці. Відповідно змінюються і уявлення про методи.

В основі традиційних усталених методів — словесних, наочних і практичних — інформаційно-ілюстративна діяльність педагога й репродуктивна — учнів, які споживають знання в готовому вигляді. Тому ці знання нетривкі й незадовільні. Саме це і вважають основним недоліком традиційних методів.

На відміну від традиційних методів, інноваційні ґрунтуються на оригінальних новаторських способах і прийомах педагогічних дій і засобів. Вони охоплюють освітній процес цілісно — від мети до результату, уможливають організацію як індивідуального, так і кооперативного і проєктного навчання, комплексний розвиток критичного і творчого мислення здобувачів освіти.

До інноваційних методів належать ігрові, ситуаційні, методи проблематизованого навчання, метод колективного генерування ідей (відомий як «мозковий штурм» у невдалій перекладній версії), шість капелюшків мислення, круглий стіл, дискусія, дерево рішень тощо.

Вибір методів і прийомів навчання не може бути довільним.

Не існує універсальних однаково ефективних методів. Кожен метод залежно від умов може бути найдоцільнішим і максимально ефективним або недоречним і малорезультативним.

Не кожен метод рівноцінний і прийнятний у будь-якій ситуації. Завдання вчителя полягає в тому, щоб вибрати з-поміж безлічі методів і доцільно застосувати найкращий за імовірними ефективністю й результатами, ощадний у часі, зручний щодо використання метод.

Той самий метод щодо різних задач освітнього процесу має різну цінність. Будь-який метод апріорі неспроможний одночасно враховувати і мотиваційний аспект, і специфіку виучуваного матеріалу, і рівень підготовленості, й особливості цифрового покоління, і

сприяти розвиткові всіх граней особистості учня, його креативності, критичного мислення тощо. Це зумовлює неможливість існування єдиного універсального методу навчання української мови, однаково застосовного незалежно від специфіки виучуваного матеріалу і конкретних умов.

Тому плануючи урок, учитель вибирає методи, найбільш адекватні особливостям змісту навчального матеріалу, інтересам і можливостям учнів, наявності часу.

На вибір методу впливають такі чинники як мета й завдання курсу; характер навчального матеріалу; програма (обсяг, зміст, способи організації матеріалу); рівень підготовленості вчителя й учнів; місце й час застосування (урок; позаурочний час).

Взаємозумовлені, взаємодоповнювані й взаємопроникні методи і прийоми утворюють певну систему, яка враховує специфіку конкретного навчального предмета загалом (наприклад, взаємозв'язок розділів курсу мови — граматики й правопису) та кожного її складника окремо (граматики, орфографії, пунктуації).

Вибираючи той чи інший метод або прийом, учитель має враховувати, якою мірою він сприятиме розвиткові пізнавальної активності й інтересу учнів, навичок самоосвіти, забезпечить формування предметної українськомовної і ключових компетентностей.

Досвід роботи творчих учителів переконує, що лише **сукупність ретельно відібраних найдоцільніших методів і прийомів**, обґрунтованість їх вибору з урахуванням конкретних умов здатні гарантувати засвоєння учнями знань і розвиток умінь застосовувати їх для успішного життєздійснення, забезпечити позитивні результати у навчанні й вихованні здобувачів освіти.

Запорукою підвищення ефективності навчання є найдоцільніший вибір і оптимальне поєднання різних методів і прийомів, їх обґрунтована варіативність, що визначається певними педагогічними умовами. Це зокрема освітні цілі; основні завдання навчання, виховання й розвитку, які реалізуються на конкретному уроці; мотивованість навчальної діяльності учнів; відповідність основним методичним принципам, що забезпечують компетентнісний, особистісно орієнтований і діяльнісний підходи до навчання української мови; зміст і характер, рівень складності виучуваного матеріалу, його зв'язок із попереднім і наступним; етап навчання; зіставна характеристика можливостей, сильних і слабких сторін різних методів навчання; кількість навчальних годин; співвідношення мовної теорії і мовленнєвої практики; рівень загального, мовленнєвого та емоційного розвитку учнів, їх вікові можливості, підготовленість із предмета; рівень матеріально-технічної бази і можливість використання засобів навчання; професійні якості й педагогічна майстерність учителя.

Істотні корективи в реалізацію методів вносить дистанційна форма навчання, яку вважають технологією ХХІ століття, і пов'язані з нею організаційні нововведення [13]. Нині «вимушене дистанційне навчання здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти обертається низкою <...> проблем, пов'язаних з суб'єкт-суб'єктною взаємодією, яку мають забезпечити самі педагоги, і добором сучасної інформації, яка з об'єктивних причин не може потрапити до підручників і посібників» [14, с. 709]. Дистанційну форму навчання характеризують як надсучасну, прогресивну, доступну, яка має низку істотних переваг і докорінно змінює

характер взаємодії суб'єктів освітнього процесу. З одного боку, вона відкриває нові можливості для саморозвитку учнів, а з іншого, — потребує високої самомотивації та самодисципліни.

Дистанційне навчання передбачає трансформацію ролі педагога в освітньому процесі, який втрачає функцію основного джерела інформації й перетворюється на організатора, консультанта, керівника, експерта самостійної роботи учнів, частка якої істотно зростає. Дистанційне навчання перефокусує увагу освіти на самостійну пізнавальну діяльність учнівства, тож «успішність формування у здобувачів освіти українськомовної та соціальної компетентностей залежить від розуміння педагогічними працівниками їх суті, будови, категорійної інфраструктури, освітньої мети, завдань школи, шляхів соціальної адаптації шкільної молоді, зокрема й через опанування української мови як одного з визначальних і невід'ємних чинників соціалізації [10].

Щоб мотивувати перенасиченого інформацією учня пізнавати нове, педагог-предметник має стати провідником у світі інформації. Зростання мотиваційного чинника за дистанційного навчання проявляється в тому, що користування інформацією надає учням нові пізнавальні й комунікаційні можливості, активує дослідницький аспект, усуває бар'єри в освоєнні комп'ютерних технологій. Це сприяє не тільки якісному засвоєнню інформації, а й розвиткові в учнів умінь аналізувати, зіставляти, синтезувати, узагальнювати, висновувати, оцінювати інформацію. Завдання вчителя — спрямовувати увагу учнів у потрібне річище, навчити шукати, здобувати, аналізувати, відсіювати, розрізняти правдиву й неправдиву, фільтрувати, систематизувати інформацію, доцільно застосовувати її у своєму щоденному житті задля досягнення успіху [5; 15].

Це продуктивна форма освіти, у якій використовують традиційні й специфічні методи, засоби та організаційні форми навчання, засновані на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях. За дистанційного навчання реалізація методів і прийомів опосередковується комп'ютерними мережами. Традиційні методи одержують новий імпульс для розвитку на базі сучасних інформаційних технологій. З розвитком навчальних телекомунікаційних технологій істотно зростає роль інтерактивних методів та інтенсивність їх застосування. Інтерактивна взаємодія між здобувачами освіти, а не лише між педагогом і учнем, стає важливим джерелом здобування знань. Асинхронний режим дистанційного навчання розширює простір для проблематизованого навчання, експериментування й виконання творчих, проєктних робіт, індивідуалізованих завдань, урізноманітнення форм контролю, роботи над помилками тощо. Ефективність методів і прийомів навчання узалежнюється від вибору моделі поєднання синхронного й асинхронного режимів, реалізуючи їх переваги.

Дистанційна форма навчання дає змогу осучаснити й оптимізувати освітній процес, підвищити його ефективність завдяки оновленню мотивації, впровадженню нових технологій збереження, перероблення й передавання інформації, застосуванню різних методів і прийомів активізації пізнавальної діяльності учнів (діалогових, ігрових, креативних, проблемних, дослідниць-

ких та ін.); використанню методів, які стимулюють мисленнєву й мовленнєву діяльність, розвивають критичне і системне мислення; активній взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу; створенню умов для усвідомлення учнем своїх досягнень, успіхів і усунення помилок. Комп'ютерно-опосередковані види комунікації дають змогу активніше й результативніше застосовувати такі методи навчання як моделювання, метод колективного генерування ідей (аналог невдалого перекладу «мозкового штурму»), шість кольорових капелюшків мислення, проєктну діяльність, взаємонавчання, текст-метод, метод / технологію проблематизованого навчання, тренінг аксіологічний (рефлексійний), етичні тренінги, Storytelling, рольові, ділові, організаційно-комунікаційні, рефлексійні ігри, демократичний діалог, дискусія, диспут, дебати, вебінар, пресконференція, інтернет-конференція, ментальна й семантична карти (карта думок), інтелектуальні аукціони, дерево рішень, круглий стіл, громадські слухання та інші [3; 6; 7; 11].

Специфічні умови навчання потребують модифікації і зокрема діалогізації як традиційних, так і відносно нових методів, адже дистанційне навчання ґрунтується на таких його закономірностях і принципах як інтерактивність освітнього процесу, діалогізація, адаптованість навчання, можливість розвиватися за власною особистісною траєкторією, пластичність навчального матеріалу, активність здобувача освіти, усамостійненість [8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Творчий педагог створює власну систему методів і прийомів шляхом відбору найефективніших і відбракування непридатних. Осмислення наукової природи методів навчання української мови з позицій педагога-практика дає змогу визначити шляхи модернізації, зокрема діалогізації традиційних методів навчання, здійснити заміщення неефективних, віднайти й опанувати ресурси і способи збагачення методичної палітри творчого вчительства, стимулювати розроблення нових новаторських методик взаємодії суб'єктів якісно нового освітнього процесу.

In the article, the author substantiates the relevance of the problem of modern interpretation of methods of teaching the Ukrainian language. The theory of the optimal choice of methods of teaching the Ukrainian language and their appropriate application is presented. The article contains a definition of the concept's «method», the essence and nature of these concepts are revealed. The author traced the interrelationships and transitions between them using methods and techniques. The main functions of language teaching methods are highlighted. It was found that these functions depend on the goals and content of education, on the level of educational opportunities of students and other educational factors. The article reveals the specifics of the functions of language teaching methods. The factors that affect the expediency of choosing methods and techniques are determined, the conditions for their effective application, in particular during distance learning, are named.

Key words: institutions of general secondary education; Ukrainian language; methods of learning.

Література

1. Алексюк А. М. *Загальні методи навчання в школі*. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Рад. шк., 1981. 205 с.
2. Біляєв О. М., Мельничайко В. Я., Пентилюк М. І. та ін. *Методика вивчення української мови в школі*. Київ: Рад. шк., 1987. 246 с.
3. Бондаренко Н. В. Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок*. 2019. № 7 (174). С. 130-135.
4. Бондаренко Н. В. Методи навчання української мови крізь призму компетентнісного підходу. *Дивослово*. 2013. № 12. С. 2-8.
5. Бондаренко Н. В. Робота з текстом на уроках української мови. *Бібліотечка «Дивослова»*. 2008. 56 с.
6. Бондаренко Н. В. Текст-метод і досвід його ефективного застосування у навчанні мови. *The world of science and innovation. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2021. Pp. 369-378.
7. Бондаренко Н. В. Як учити учнів запитувати — відповідати на основі текст-методу. *Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference*. BoScience Publisher. Boston, USA. 2021. Pp. 250-259.
8. Бондаренко Н. В., Васьковская Е. Е., Косянчук С. В. Диалогизация как ресурс изучения языка в контексте обновления традиционных методов обучения. *Хуманитарни балкански изследвания*. 2021. Vol. 5. № 1(11). Pp. 10-15. (DOI: 10.34671/SCH.HBR.2021.0501.0001).
9. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Загальнонавчальні методи як дидактичний інструмент інтелектуалізації освіти. *Digital transformation of society: the oretical and applied approaches* : Monograph 46. Katowice: Publishing House of University of Technology, 2021. Pp. 82-97.
10. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Соціальний аспект формування українськомовної компетентності старшокласників. *Гуманитарний вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*. Полтава: ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка, 2018. Вип. 3. С. 99-113.
11. Бондаренко Н., Косянчук С. Проблематизація як атрактор удосконалення мовної освіти. *Digitalization and information society. Selected issues. Monograph 53*. Publishing House of University of Technology, Poland, Katowice, 2022. С. 161-184. (DOI: 10.54264/M008).
12. Ващенко Г. *Загальні методи навчання*. Підручник для педагогів. Київ: Всеукраїнське Педагогічне Товариство імені Гр. Ващенка, 1997. 410 с.
13. *Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи*. Аналітико-методичні матеріали / [кол. автор. ; за заг. ред. О. М. Топузова ; укл. М. В. Головка]. Київ: Педагогічна думка, 2021. 192 с.
14. Кизенко В. І., Косянчук С. В., Савченко М. П. Гімназійне освітнє середовище: формування предметних компетентностей і цінностей здобувачів освіти. *Priority directions of science and technology development. The 5th International scientific and practical conference (January 24-26, 2021)*. SPC - Sci-conf.com.ua. Kyiv, Ukraine. 2021. Pp. 709-717.
15. Косянчук С. В. Читання у процесі формування культури інтелектуального життя особистості: соціальний вектор реалізації педагогічних технологій профільного навчання. *Problems of implementation of science into practice*. Oslo, Norway 2020, April, 20-21. Pp. 258-261.
16. Кучерук О. А. *Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика*. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.
17. Малафіїк І. В. *Дидактика*: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 397 с.